

BOLYAI NYERTESEK ÉS FIATAL KUTATÓK: KÉT JUNIOR KORÚ KUTATÓI CSOPORT NÉHÁNY JELLEMZŐJE

ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

MTA Életpálya Monitor

Tartalom

Az összehasonlító elemzés háttere	3
1. Életkori megoszlás	4
2. Nemek szerinti megoszlás	5
3. Tudományterületek szerinti megoszlás	6
4. Munkahelytípus.....	7
5. Munkahelyi beosztás	7
6. Munkaszerződés és munkahely tartóssága	10
7. Másodállások	12
8. Külföldi tapasztalatszerzés	14
9. Külföldre távozás.....	17
10. Családi állapot és gyermekvállalás	18
11. Kutatói sikeresség	20

Az összehasonlító elemzés háttere

Az **összehasonlítás alapját** két, közelmúltban napvilágot látott kutatás adja. Időrendben az első a 2017-ben az MTA Életpálya Monitor részeként elkészült Bolyai felmérés (*A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj nyerteseinek életpályája és a támogatás megítélése* – kutatási jelentés, 2017; a továbbiakban *Bolyai 2017*), melynek során a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj 1998 és 2014 közötti nyertesei körében végzett online kérdőíves adatfelvétel eredményei kerültek bemutatásra. Ennek a felmérésnek nem volt életkori megkötése, tehát nem csak a fiatal kutatók, hanem minden, 1998 és 2014 között Bolyai ösztöndíjat elnyerő bekerülhetett a válaszadók közé. A kérdőívet összesen 1239 fő töltötte ki, de az egyes kérdések esetében a válaszadói szám ennél alacsonyabb lehet. Ezt a kutatást az MTA KIK Tudománypolitikai és Tudományelemzési Osztályának munkatársai végezték. A másik, 2018-ban elkészült felmérés (*Fiatal kutatók Magyarországon. Felmérés a 45 év alatti kutatók helyzetéről, karrierterveiről, nehézségeiről* – kutatási jelentés, 2018; a továbbiakban *Fiatal kutatók 2018*) a fiatal kutatóknak tekintett 45 év alatti (pontosabban: maximum 45 éves) korcsoport tagjait szólította meg (tehát nem kizárólag az akadémiai fiatal kutatói ösztöndíj elnyerői voltak a megkérdezettek). A szintén online kérdőívet 1779 válaszadó töltötte ki, különböző szempontok figyelembe vétele miatt a felmérés készítői végül 1535 fő választát értékelték. Az MTA által kezdeményezett felmérést egy akadémiai és egyetemi kutatókból álló csoport végezte el, melynek tagjai az Akadémián 2017-ben megrendezett Fiatal Kutatók Fóruma elnevezésű rendezvényt követően láttak hozzá a kutatás kérdőívének kidolgozásához.

Mivel a fiatal kutatók felmérés válaszadói közül kizárták a külföldi főállású munkahellyel rendelkezőket, ezért az olyan kérdéseknél, ahol a munkavégzés helyének jelentősége van (pl. munkahelyek, munkahelyi beosztás, külföldi munkatapasztalat, külföldre távozás), ott a Bolyai kutatás válaszadói közül is csak a hazai munkahellyel rendelkezők válaszait vesszük figyelembe.

Az **összehasonlítás célja**, hogy bemutassa a két, jól körülhatárolható kutatói csoport (Bolyaisok, mint szűkebb, illetve fiatal kutatók, mint tágabb kör) jellemzőit azon kérdések mentén, melyek mindkét felmérésben megtalálhatók. Ehhez szükséges a Bolyai felmérés válaszadói körében létrehozni egy almintát, melybe a maximum 45 évesek kerülnek be.

Az elemzés az alábbi témaköröket érinti:

- 1.) Életkori megoszlás
- 2.) Nemek szerinti megoszlás
- 3.) Tudományterületek szerinti megoszlás
- 4.) Munkahelytípus
- 5.) Munkahelyi beosztás
- 6.) Munkaszerződés és munkahely tartóssága
- 7.) Másodállások
- 8.) Külföldi tapasztalatszerzés
- 9.) Külföldre távozás
- 10.) Családi állapot és gyermekvállalás
- 11.) Kutatói sikeresség

A témakörök többségében a két vizsgált csoport közvetlenül összehasonlítható, ám akadnak olyanok, melyek esetében csak közvetett összehasonlításra nyílik lehetőség. Mivel azonban e témakörök fontossága is megkérdőjelezhetetlen, ezért ezek is elemzésünk részét képezik.

1. Életkori megoszlás

A Bolyai felmérés adatfelvétele idején (2016-ban) maximum 45 évesek az 1972-ben és azt követően születettek voltak. Ez a csoport (az összes válaszadó részhalmaza) képezi az összehasonlítás alapját, mivel a Fialat Kutatók 2018 kutatás a maximum 45 évesekre fókuszál.

Fialat kutató definíció

A fiatal kutatók (junior researchers) életkori behatárolása hazánkban a különböző támogatások (fiatal kutatói ösztöndíj, Bolyai ösztöndíj) megpályázási korhatárához kapcsolódóan végezhető el. Ennek alapján a junior-senior választóvonalat 45 évnél lehet meghúzni: a tudományos életút sajátosságait figyelembe véve a maximum 45 éves kutatók fiatal kutatónak tekinthetők, a 45 éves kornál idősebbek pedig a senior kutatók. (A fiatal kutató nem egyezik meg a pályakezdő kutatóval!) A Bolyai kutatás esetében a válaszadók junior-senior megoszlása az alábbi arány szerint alakult:

Maximum 45 éves (=fiatal kutató): 51,9% (454 fő)

45 évnél idősebb: 48,1% (420 fő)

Megjegyzés: a válaszadók egy része nem adta meg a születési évét, ezért őket nem tudjuk besorolni egyik vagy másik életkori csoportba, így ők az elemzésből/összehasonlításból kimaradnak.

A Bolyai nyertesek csoportján belül a maximum 45 évesek jelentős részarányt képviselnek (a válaszadók 51,9%-a), de a csoport belső életkori struktúrája jelentősen eltér a 2018-as Fialat Kutatók felmérés válaszadóinak kor szerinti megoszlásától. Ennek oka, hogy a Bolyai ösztöndíj megpályázásának felső életkori határa 2002 óta 45 év (előtte 40 év), a támogatás tehát gyakorlatilag a fiatal kutatói életszakasz lezárásának is tekinthető, így – mivel a Bolyai felmérés a korábbi nyertesekre is fókuszált – következésképpen a megkérdezettek között viszonylag kevés 40 év alatti, és számos 41-45 éves, illetve ennél idősebb válaszadót találunk.

1. táblázat: Maximum 45 éves kutatók életkori megoszlása a Bolyai nyertesek és a fiatal kutatók körében az adatfelvétel idején

Életkori csoportok	Bolyai max. 45 éves válaszadók	Fialat kutatók 2018 felmérés válaszadói*
Maximum 30 éves	0,2% (1 fő)	14,7%
31-35 éves	5,9% (27 fő)	27,2%
36-40 éves	34,8% (158 fő)	29,9%
41-45 éves	59,0% (268 fő)	28,2%
ÖSSZESEN	100,0% (454 fő)	100,0%

* A pontos elemszámok e kérdés esetében nem szerepelnek a kutatási jelentésben

Az életkori csoportok százalékos megoszlásában felfedezhető különbségek miatt a két vizsgálat azonos (hasonló) kérdéseinek összevetése során a válaszok értékelésében (összehasonlításában) ezen eltéréseket figyelembe kell venni, amennyiben a teljes sokaságra (maximum 45 évesek) vonatkozóan teszünk megállapításokat. A külön életkori csoportok (36-40 és 41-45 évesek) összehasonlítása – amennyiben az elemszámok lehetővé teszik – objektívabb képet adhat.

2. Nemek szerinti megoszlás

Nagyon fontos kérdés az egyes kutatói csoportokon belül a nemek szerinti megoszlás. Tény, hogy a kutatói karrier egyes lépcsőfokain előrehaladva (egyetemi diplomától az akadémikusokig) egyre csökken a nők aránya (PETŐ 2018), így valószínűsíthető, hogy a Bolyai nyertesek és a fiatal kutatók között is szignifikáns különbség állapítható meg e tekintetben.

2. táblázat: Nők és férfiak aránya a kutatói életút egyes állomásain

Kutatói életút állomás	Férfiak aránya	Nők aránya
Egyetemi diploma (MSc/MA)*	39%	61%
Doktori fokozat (PhD/DLA)*	54%	46%
Fiatal kutatók felmérés válaszadói (2018)**	59,2%	40,3%
Bolyai felmérés max. 45 évesek (2017)	71,3%	28,7%
Bolyai felmérés összes válaszadója (2017)	72,1	27,9
Összes Bolyai nyertes (1998-2014)***	75,1	24,9
MTA doktora cím*	84,5%	15,5%
Akadémikus*	93,3%	6,7%

* Pető Andrea: A nők a tudományban. In: Magyar Tudomány 2018/04

** A kérdőív kitöltőinek 0,5%-a erre a kérdésre nem válaszolt

*** A Bolyai Kuratórium Titkárságától származó adatok alapján

A táblázat adatai látványosan mutatják azt a tendenciát, miszerint a nők aránya egyre csökken a kutatói karrierút magasabb szintjeire lépve. Jelen összehasonlítás kapcsán a fiatal kutatók és a Bolyai nyertesek közötti eltérés bír jelentőséggel.

Mint látható, a Bolyai nyertesek körében alacsonyabb a nők aránya a fiatal kutatókhoz viszonyítva. Ennek oka egyrészt az lehet, hogy a kutatónők gyermekvállalás miatt hosszabb-rövidebb időre úgymond „kiesnek” a tudományos pályáról pont abban az életkori intervallumban (30-45 éves kor), mely a Bolyai ösztöndíj célcsoportjául szolgál. Másrészt, ha a kutatónő a GYES-GYED után visszatér a kutatói pályára olyan életkorban, hogy még pályázhat a Bolyai ösztöndíjra (régebben 40, 2002-től 45 év a felső korhatár), sok esetben akkor is hátránnyal indul a férfi kutatókkal szemben, hisz életútja tudományos szempontból nem folytonos (kevesebb kutatásra fordítható idő, „kieső” publikációk, kapcsolati háló ritkulása).

Az Akadémia az elmúlt időszakban kiemelt feladatként kezeli a (gyermeküket nevelő) kutatónők támogatását (Nők a Tudományban Kiválósági Díj; kisgyermeket nevelő kutatónők számára kiírt pályázat, stb.), de hosszabb idő szükséges ahhoz, hogy ezen intézkedések tényleges és jelentős eredményeket érjenek el.

A Bolyai nyertesek különböző korcsoportjait (maximum 45 éveseket, illetve 45 évnél idősebbeket) vizsgálva megállapítható, hogy a nemek szerinti megoszlás a különböző

korosztályokban némileg eltérő, de a fiatalabbak körében sem ment végbe jelentősebb kiegyenlítődés a női kutatók javára. A nők arányának időbeli – pályázás évéhez viszonyított – növekedése ugyanakkor kisebb, néhány éves bontásban vizsgálva egyértelműen kimutatható (ld. 5. ábra). (Ha nem csak a válaszadókat, hanem az 1998 és 2014 közötti *összes* Bolyai nyertest vizsgáljuk, akkor a férfiak aránya 75,1%.)

3. Tudományterületek szerinti megoszlás

A felmérésekben megkérdezett Bolyai nyertesek és a fiatal kutatók tudományterületi megoszlásának összehasonlításához az MTA tudományági beosztását vettük alapul. (Az alábbi táblázatban nem az MTA tudományos osztályok sorszám szerinti rendjét, hanem a nagy tudományágak rendszerét követjük.)

3. táblázat: A megkérdezettek tudományterületi megoszlása

Tudományterületek	Bolyai összes válaszadó	Bolyai max. 45 éves válaszadók	Fiatal kutatók 2018 felmérés válaszadói
Matematika és természettudományok	35,0% (375 fő)	35,5% (160 fő)	36,2% (556 fő)
Matematikai tudományok	5,9% (63 fő)	5,8% (26 fő)	3,1% (47 fő)
Műszaki tudományok	8,6% (92 fő)	9,1% (41 fő)	10,4% (159 fő)
Kémiai tudományok	8,1% (87 fő)	8,0% (36 fő)	11,1% (170 fő)
Földtudományok	5,0% (54 fő)	5,5% (25 fő)	5,1% (79 fő)
Fizikai tudományok	7,4% (79 fő)	7,1% (32 fő)	6,6% (101 fő)
Élettudományok	31,3% (335 fő)	28,8% (130 fő)	27,6% (424 fő)
Agrártudományok	5,5% (59 fő)	5,3% (24 fő)	6,3% (97 fő)
Orvosi tudományok	12,6% (135 fő)	10,9% (49 fő)	9,0% (138 fő)
Biológiai tudományok	13,2% (141 fő)	12,6% (57 fő)	12,3% (189 fő)
Bölcsészet- és társadalomtudományok	33,7% (361 fő)	35,7% (161 fő)	36,2% (555 fő)
Nyelv- és irodalomtudományok	10,9% (117 fő)	10,6% (48 fő)	9,3% (143 fő)
Filozófia és történettudományok	14,2% (152 fő)	16,9% (76 fő)	11,8% (181 fő)
Gazdaság- és jogtudományok	8,6% (92 fő)	8,2% (37 fő)	15,0% (231 fő)
ÖSSZESEN	100,0% (1071 fő)	100,0% (451 fő)	100,0% (1535 fő)

A tudományterületi megoszlásokat összehasonlítva megállapítható, hogy a *nagy tudományterületek* (matematika és természettudományok, élettudományok, bölcsészet- és társadalomtudományok) tekintetében a maximum 45 éves Bolyai nyertesek és a fiatal kutatók eloszlása megközelítőleg azonos (maximális eltérés 1,2 százalékpont). Ez azt mutatja, hogy a PhD fokozattal rendelkező fiatal kutatók nagy tudományterületenként közel azonos eséllyel pályázhatnak a Bolyai ösztöndíjra, illetve az ösztöndíj odaítélése során is ügyelnek a nagy tudományterületek közötti kiegyensúlyozottságra.

Az MTA tudományos osztály nomenklatúrájának megfelelően konkrét tudományterületeket vizsgálva már jelentősebb eltérések tapasztalhatók a maximum 45 éves Bolyai nyertesek és a fiatal kutatók megoszlásában. Legjelentősebb különbségek a gazdaság- és jogtudományok (6,8 százalékpont), a filozófia és történettudományok (5,1 százalékpont), a kémiai tudományok (3,1 százalékpont), illetve a matematikai tudományok (2,7 százalékpont) terén tapasztalhatók. Megállapítható ugyanakkor, hogy ezek a különbségek egy-egy nagy tudományterületen belül – ahogy az a táblázatból is kitűnik – „kiegyenlítik” egymást.

(Az 1998-2014 közötti összes Bolyai nyertes szakértői kollégiumok közötti megoszlása, illetve a kutatás válaszadóinak tudományterületi megoszlása gyakorlatilag megegyezik (Bolyai 2017 11. oldal, 3. táblázat), így a Bolyai felmérés tudományterületek szempontjából reprezentatívnak tekinthető.)

4. Munkahelytípus

A vizsgált kutatói csoportok összehasonlításához az adatfelvételkor meglévő (hazai) főállású munkahely típusát (elsődleges intézményi affiliációját) vettük figyelembe.

4. táblázat: Hazai főállású munkahelyek típusa

Munkahelytípus	Bolyai válaszadó összes	Bolyai max. 45 éves válaszadók	Fiatal kutatók 2018 felmérés válaszadói
MTA intézetek, kutatóközpontok	27,2% (291 fő)	25,2% (101 fő)	34,0% (518 fő)
Felsőoktatási intézmények	63,5% (679 fő)	66,6% (267 fő)	60,5% (921 fő)
Egyéb munkahelytípus	9,3% (100 fő)	8,2% (33 fő)	5,5% (84 fő)
ÖSSZESEN	100,0% (1070 fő)	100,0% (401 fő)	100,0% (1523 fő)

A két kutatás résztvevőit összehasonlítva megállapítható, hogy a fiatal kutatók körében némileg nagyobb arányban találunk az MTA kutatóhálózatában foglalkoztatottakat, a felsőoktatási intézményekben és egyéb munkahelyeken dolgozók aránya pedig kissé alacsonyabb, mint a Bolyai nyertesek esetében.

5. Munkahelyi beosztás

A munkahelyi beosztás összehasonlítása során szintén a hazai főállású munkahellyel rendelkező válaszadókat vettük figyelembe. Valószínűsíthető, hogy a Bolyai nyertesek körében jelentősebb lesz a magasabb beosztásban lévők aránya, ami két okra vezethető vissza: *egyrészt* tudományos teljesítmény szempontjából kiemelkednek az átlagból (ami a beosztásbeli előrelépés szempontjából is fontos tényező lehet), *másrészt* a Bolyai nyertesek csoportjának átlagéletkora is magasabb (ld. 1. táblázat).

5. táblázat: Munkahelyi beosztás hazai főállású munkahelyen

Beosztás	Bolyai összes válaszadó	Bolyai max. 45 éves válaszadók	Fiatal kutatók 2018 felmérés válaszadói
Tudományos segédmunkatárs	0,4% (4 fő)	1,0% (4 fő)	15,4%
Tanársegéd	0,1% (1 fő)	0,2% (1 fő)	10,0%
Tud. segédmunkatárs és tanársegéd összesen	0,5% (5 fő)	1,2% (5 fő)	25,4%
Tudományos munkatárs	6,8% (73 fő)	11,6% (47 fő)	23,5%
Adjunktus	10,6% (114 fő)	20,5% (83 fő)	22,8%
Tud. munkatárs és adjunktus összesen	17,4% (187 fő)	32,1% (130 fő)	46,3%
Tudományos főmunkatárs	20,7% (222 fő)	19,3% (78 fő)	12,1%*
Docens	34,5% (370 fő)	34,6% (140 fő)	16,2%
Tud. főmunkatárs és docens összesen	55,2% (592 fő)	53,9% (218 fő)	28,3%
Tudományos tanácsadó	6,6% (71 fő)	1,7% (7 fő)	Nincs ilyen kategória
Egyetemi/főiskolai tanár	14,2% (152 fő)	4,9% (20 fő)	Nincs ilyen kategória
Egyéb	6,3% (67 fő)	6,2% (25 fő)	Nincs ilyen kategória
ÖSSZESEN	100,0% (1074 fő)	100,0% (405 fő)	100,0%

* A fiatal kutatók esetében a tudományos főmunkatárs kategória további pozíciókkal (vezető, tanácsadó, stb.) összevonásra került.

Mivel a beosztás kategóriái nem minden tekintetben feleltethetők meg egymásnak a két kutatás esetében, ezért a vizsgált csoportok részalmazát fogjuk összehasonlítani. Az összehasonlítás során figyelembe kell venni a 4. táblázatban bemutatott munkahelytípus szerinti különbségeket is, így az akadémiai és egyetemi beosztások közül az azonos hierarchia-szinten lévő kategóriákat összevonva hasonlítjuk össze (tudományos segédmunkatárs és tanársegéd; tudományos munkatárs és adjunktus; tudományos főmunkatárs és docens). Ez alapján megállapítható, hogy a Bolyai nyertesek körében a hierarchia alsó foka szinte teljesen hiányzik, míg a fiatal kutatók 25,4%-a ebbe a kategóriába tartozik. Ez – ahogy azt feltételeztük – betudható elsősorban az eltérő korösszetételnek (ld. 1. táblázat), másodsorban pedig a Bolyai nyertesek kiválóságának. Szintén e két okra vezethető vissza a következő két hierarchikus szint közötti eltérés is: a Bolyai nyertesek kisebb (32,1%), a fiatal kutatók nagyobb arányban (46,3%) állnak tudományos munkatársi, illetve adjunktusi beosztásban, míg a tudományos főmunkatárs és docens kategória esetében éppen ennek ellenkezője tapasztalható (Bolyai nyertesek: 53,9%; fiatal kutatók: 28,3%).

Pontosabb összehasonlíthatóság végett külön is megvizsgáljuk a Bolyai nyertesek 31-40 éves korcsoportját munkahelyi beosztás szempontjából. Erre azért van szükség, mert így nagyjából kiszűrhető (de legalábbis jelentősen csökkenthető) a két vizsgált csoport némileg eltérő életkori megoszlásából (ld. 1. táblázat) fakadó esetleges torzítás, mivel a Bolyai nyertesek említett részalmazza áll legközelebb életkor tekintetében a fiatal kutatók korátlagához. Az egyszerűbb összehasonlítás végett csak a tudományos főmunkatársak és docensek összevont kategóriájának részarányát vizsgáljuk meg a Bolyai nyertesek említett életkori csoportja és a fiatal kutatók vonatkozásában: ebben a korcsoportban a Bolyai nyertesek 47,1%-a állt az adatfelvétel idején tudományos főmunkatársi vagy docensi beosztásban, ami jóval meghaladja a fiatal kutatók körében kimutatott 28,3%-os részarányt (ld. 5. táblázat).

A fiatal kutatók felmérés eredményei szerint a megkérdezettek neme befolyásolja a beosztást, illetve az előléptetés valószínűségét. E kutatás főképp a 31-35 éves korosztály esetében mutatott ki jelentős különbségeket a férfi és női kutatók között (docensek és vezető beosztásúak alulreprezentáltak a nők körében) (Fiatal kutatók 2018 7. oldal). A Bolyai vizsgálat esetében (megfelelő elemszámok miatt) a 36-40 és a 41-45 éves korosztályokban vizsgálható meg a nemek

szerinti eltérés e tekintetben. (Ez esetben is a hazai főállású munkahellyel rendelkezőket vizsgáltuk meg.)

6. táblázat: Munkahelyi pozícióban fennálló nemek szerinti különbségek hazai főállással rendelkezők körében

Munkahelyi pozíció	36-40 éves Bolyai nyertesek		41-45 éves Bolyai nyertesek	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
Felső- vagy középvezető	33,0% (33 fő)	25,7% (9 fő)	46,3% (74 fő)	30,6% (22 fő)
Beosztott	67,0% (67 fő)	74,3% (26 fő)	53,7% (86 fő)	69,4% (50 fő)
ÖSSZESEN	100,0% (100 fő)	100,0% (35 fő)	100,0% (160 fő)	100,0% (72 fő)

A Bolyai kutatás eredményei alátámasztják a fiatal kutatók kapcsán megállapított nemek szerinti különbségeket: a vezető beosztású kutatók körében – azonos életkori csoportot vizsgálva – felülreprezentáltak a férfiak, azaz a vizsgált korcsoporton belül magasabb körökben a vezető beosztásúak aránya. Az életkor növekedésével növekszik ugyan a nők körében a felső- vagy középvezetők aránya (25,7% → 30,6%), de a nemek közötti különbségek megmaradnak. Ez azért is figyelemreméltó, hiszen jelen esetben a kutatónők Bolyai ösztöndíjat egy vagy két alkalommal elnyerő „elitjérő” van szó. (A nemek közötti eltérés az idősebb, 45 év feletti Bolyai nyertesek csoportjában is kimutatható: e korcsoportban a felső- vagy középvezetők aránya a nők körében 51,0%, a férfiak esetében 62,2%.)

A fiatal kutatók felmérés a tudományos beosztás tekintetében is különbséget állapított meg a válaszadók neme szerint – a férfiakat hamarabb, illetve nagyobb valószínűséggel léptetik elő munkahelyeiken (*Fiatal kutatók 2018 7. oldal*). Ez a különbség a hazai főállású munkahellyel rendelkező Bolyai nyertesek esetében is fennáll.

7. táblázat: Tudományos beosztásban fennálló nemek szerinti különbségek hazai főállással rendelkezők körében

Tudományos beosztás	36-40 éves Bolyai nyertesek		41-45 éves Bolyai nyertesek	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
Tud. munkatárs/adjunktus VAGY alacsonyabb beosztás	43,8% (42 fő)	48,5% (16 fő)	17,6% (27 fő)	40,0% (28 fő)
Tud. főmunkatárs/docens VAGY magasabb beosztás	56,2% (54 fő)	51,5% (17 fő)	82,4% (126 fő)	60,0% (42 fő)
ÖSSZESEN	100,0% (96 fő)	100,0% (33 fő)	100,0% (153 fő)	100,0% (70 fő)

Az eredmények azért különösen figyelemreméltóak az alacsony elemszámok ellenére is, mivel az életkor előrehaladtával nem kiegyenlítődést, hanem épp ellenkezőleg, a különbségek fokozódását mutatják. Az adatok alapján 36-40 éves korosztályban nincs szignifikáns különbség a férfi és női kutatók között a tudományos beosztások tekintetében (a férfiak 56,2%-a áll tudományos főmunkatársi/docensi vagy ennél magasabb beosztásban, míg a nők esetében ez az arány 51,5%), a 41-45 éves Bolyai nyertesek körében ugyanakkor jóval jelentősebb eltérések figyelhetők meg e tekintetben (az e korosztályba tartozó férfiak 82,4%-a áll tudományos főmunkatársi/docensi vagy ennél magasabb beosztásban, a hasonló korú nők esetében ennek aránya mindössze 60,0%). (A 45 évnél idősebb Bolyai nyertesek esetében kimutatható valamiféle kiegyenlítődés, de a férfiak felülreprezentáltsága – kisebb mértékben – megmarad.)

6. Munkaszerződés és munkahely tartóssága

Munkahelyszám és a munkahelyek tartóssága (egy munkahelyen eltöltött idő) összefügg egymással – természetesen egy adott korcsoporton belül vizsgálva. Általánosságban: minél kevesebb munkahelyen fordul meg egy kutató, értelemszerűen annál hosszabb az egy munkahelyen eltöltött idő hossza. Hipotézisünk szerint a Bolyaisok fiatal korosztálya (a maximum 45 évesek) stabilabbak ilyen szempontból (megállapodnak egy munkahelyen, kevesebb munkahely egy adott korcsoporton belül, hosszabb ott tartózkodás, stb.), míg a fiatal kutatókra jellemző, hogy gyakrabban váltogatják munkahelyeiket. A gyakoribb munkahelyváltás elsődleges okai között szerepel a határozott idejű szerződéssel történő foglalkoztatás: az MTA valamely kutatóközpontjában vagy kutatóintézetében foglalkoztatott fiatal kutatók 54%-a rendelkezik ilyen munkaszerződéssel, míg a felsőoktatási intézményekben dolgozók körében mindössze 20%-os ezek aránya. A határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak esetében hiányzik a hosszú távú kiszámíthatóság, és sokszor egy-egy lejáró határozott idejű szerződés a (hazai) tudományos pálya végét is jelentheti.

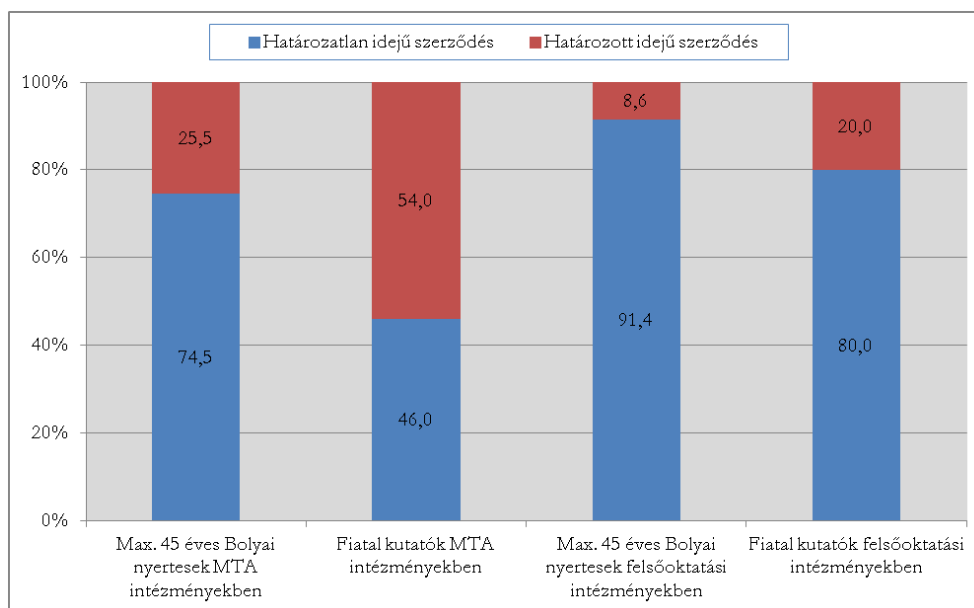
8. táblázat: Határozott és határozatlan idejű munkaszerződéssel foglalkoztatottak aránya

Munkaszerződés típusa	Max. 35 éves Bolyai nyertesek*		36-40 éves Bolyai nyertesek		41-45 éves Bolyai nyertesek		Fiatal kutatók 2018 felmérés válaszadói	
	MTA	Felsőokt.	MTA	Felsőokt.	MTA	Felsőokt.	MTA	Felsőokt.
Határozatlan idejű szerződés	50,0% (6 fő)	84,6% (11 fő)	77,5% (31 fő)	88,9% (88 fő)	77,8% (42 fő)	93,3% (166 fő)	46,0%	80,0%
Határozott idejű szerződés	50,0% (6 fő)	15,4% (2 fő)	22,5% (9 fő)	11,1% (11 fő)	22,2% (12 fő)	6,7% (12 fő)	54,0%	20,0%
ÖSSZESEN	100,0% (12 fő)	100,0% (13 fő)	100,0% (40 fő)	100,0% (99 fő)	100,0% (54 fő)	100,0% (178 fő)	100,0%	100,0%

* A legfeljebb 35 évesek esetében alacsonyak az elemszámok, ezért az e csoportra vonatkozó százalékos értékek csak tájékoztató jellegűek.

Az akadémiai kutatóközpontokban és kutatóintézetekben foglalkoztatott Bolyai nyertesek körében mindhárom vizsgált korcsoport tagjainál magasabb a határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak aránya (22-50 százalék közötti értékek), mint a felsőoktatási intézményekben dolgozók esetében (7-15 százalék). Az életkor előrehaladtával a határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak aránya csökken, tehát idővel a kutatók egyre nagyobb hányada kap határozatlan idejű státuszt munkahelyén. Az is megállapítható, hogy a fiatal kutatók körében magasabb a határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak aránya, mint a fiatal kutató korosztályú Bolyai nyertesek esetében. (Az MTA valamely intézményében foglalkoztatott fiatal kutatók 54%-a, míg a maximum 45 éves Bolyai nyertesek 25,5%-a dolgozik határozott idejű szerződéssel; a felsőoktatási intézményekben munkát vállaló fiatal kutatók esetében ez az arány 20%, a maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében pedig 8,6%.)

1. ábra: Határozatlan és határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak megoszlása az MTA kutatóhálózatában és a felsőoktatási intézményekben

A munkahelyek tartóssága annak segítségével vizsgálható a rendelkezésre álló adatok alapján, hogy a válaszadók mióta dolgoznak jelenlegi főállású munkahelyükön, és az egyes csoportok (időtartam-kategóriák) milyen arányban találhatók meg a Bolyai nyertesek, illetve a fiatal kutatók között. Természetesen a munkahelyek tartóssága nagymértékben függ az életkortól, pontosabban a (kutatói) pályán eltöltött időtől.

9. táblázat: Jelenlegi főállású munkahelyen eddig eltöltött idő*

Jelenlegi főállású munkahelyen eddig eltöltött évek száma	Max. 35 éves Bolyai nyertesek**	36-40 éves Bolyai nyertesek	41-45 éves Bolyai nyertesek	Fiatal kutatók 2018 felmérés válaszadói
Kevesebb mint 1 év	7,1% (2 fő)	1,3% (2 fő)	2,3% (6 fő)	11,3%
1-2 év	17,9% (5 fő)	16,4% (25 fő)	5,8% (15 fő)	25,3%
3-6 év	35,8% (10 fő)	20,4% (31 fő)	13,0% (34 fő)	39,2%
Több mint 6 év	39,2% (11 fő)	61,9% (94 fő)	78,9% (206 fő)	24,2%
ÖSSZESEN	100,0% (28 fő)	100,0% (152 fő)	100,0% (261 fő)	100,0%

* Az adatfelvétel idején meglévő főállású munkahelyre vonatkozó kérdés, a munkaviszony kezdetétől az adatfelvétel idejéig eltelt évek számára vonatkoztatva.

** A legfeljebb 35 évesek esetében alacsony az elemszámok, ezért az e csoportra vonatkozó százalékos értékek csak tájékoztató jellegűek.

Amint látható, még a legfiatalabb Bolyai nyertesek (maximum 35 évesek) körében is jóval magasabb azok aránya, akik több mint 6 éve dolgoznak jelenlegi (adatfelvétel idején meglévő) munkahelyükön, mint amekkora arányban a fiatal kutatók körében ez jellemző. Ha az alacsony elemszám miatt a legfiatalabb Bolyai nyerteseket nem vesszük figyelembe, és az idősebb (36-45 éves) Bolyai nyertes korosztály munkahely-tartósságát vesszük alapul, a különbség még inkább szembeötlő. A jelentős eltérés magyarázható azzal, hogy a Bolyai ösztöndíjat elnyerő kutatók a támogatás megszerzésének hatására (határozatlan idejű) státuszt kaptak munkahelyükön, melyet a támogatás lejártá után sem kellett feladniuk, szemben a fiatal kutatók széles tömegével, akik adott

esetben csak egy-egy kutatási projekt néhány éves időtartamára jutottak álláshoz az egyes kutatóhelyeken. Munkahely-biztonság/stabilitás terén tehát a Bolyai nyertesek jóval kedvezőbb helyzetben vannak.

Eddigi főállású munkahelyek száma és utolsó (adatfelvétel idején meglévő) főállású munkahelyen eltöltött idő szoros összefüggést mutat a maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében.

10. táblázat: Főállású munkahelyek száma és utolsó főállású munkahelyen eltöltött idő a maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében

Eddigi főállású munkahelyek száma	Jelenlegi főállású munkahelyén eddig eltöltött évek száma		
	Maximum 2 év	3-6 év	Több mint 6 év
Egy	5,5% (3 fő)	5,3% (4 fő)	58,5% (182 fő)
Kettő	36,4% (20 fő)	42,7% (32 fő)	28,6% (89 fő)
Három	30,9% (17 fő)	34,7% (26 fő)	10,9% (34 fő)
Négy vagy annál több	27,3% (15 fő)	17,3% (13 fő)	1,9% (6 fő)
ÖSSZESEN	100,0% (55 fő)	100,0% (75 fő)	100,0% (311 fő)

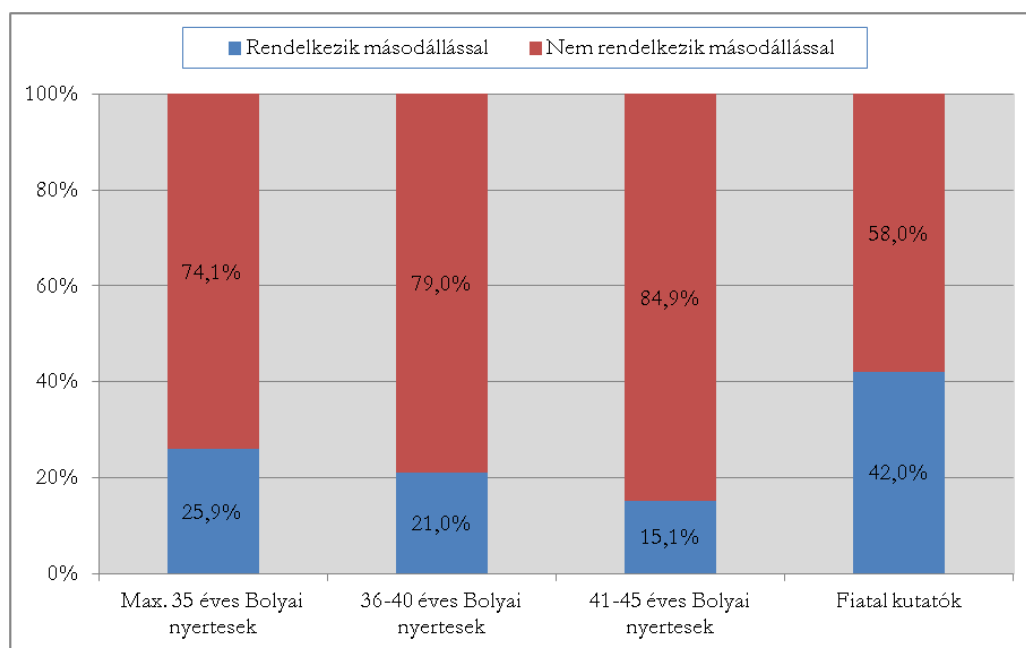
A két vizsgált tényező közti összefüggést jól mutatja, hogy a legalább 6 éve a jelenlegi (adatfelvétel idején meglévő) munkahelyükön dolgozók közel 60%-ának mindössze egy főállású munkahelye volt kutatói karrierje során. Ahogy csökken a jelenlegi (adatfelvétel idején meglévő) munkahelyen eltöltött évek száma, úgy növekszik ezzel párhuzamosan azok aránya, akik eddigi pályafutásuk során kettő vagy több főállású munkahelyen is megfordultak.

7. Másodállások

Másodállást a kutatók az esetek többségében azért vállalnak, mert a főállásból származó jövedelmüket alacsonynak találják. Az anyagi megbecsültség hiányát főképp a fiatal kutatók felmérés válaszadói hangsúlyozták (*Fiatal kutatók 2018 15-17. oldal*). A fiatal kutatók kiemelik, hogy jövedelmük sok esetben alatta marad az átlagbér szintjének, illetve megemlítik, hogy jelentős bérfeszültséget okoz (a felsőoktatási intézményekben), hogy a doktorandusz hallgatók ösztöndíja sok esetben magasabb, mint a doktori fokozatot már megszerzett tanársegéd és adjunktus kollégáik nettó jövedelme. A Bolyai nyertesek esetében megállapítható, hogy a legfiatalabb korosztály (maximum 35 évesek) főállásból származó jövedelme alacsony, majd idővel kismértékben emelkedik (Maximum 35 évesek: nettó 211 ezer Ft/hó; 36-40 évesek: nettó 222 ezer Ft/hó; 41-45 évesek: 251 ezer Ft/hó – 2016-os adatfelvétel, magyarországi főállású munkahellyel rendelkezők körében). Az átlagos havi összjövedelem alakulásában a mellékállásoknak, egyéb forrásból származó jövedelmeknek jelentős szerepe van: a mellékállással vagy bármi más, főálláson kívüli jövedelemforrással rendelkező Bolyai nyertesek 12 hónapra számolt összes havi nettó jövedelme a főállásból származó keresetüket több mint másfélszeresen meghaladja.

A mellékállások fontos jövedelemkiegészítő szereppel bírnak a fiatal kutatók körében is: mindösszesen 42%-uk vállal valamilyen másodállást.

2. ábra: Másodállások gyakorisága az adatfelvétel idején (Bolyai nyertesek: 2016; Fiatal kutatók: 2018)

A fiatal kutatók körében tapasztalható jóval magasabb érték is jelzi, hogy számukra az anyagi megbecsültség hiánya igen komoly probléma. A (hazai főállású munkahellyel rendelkező) Bolyai nyertesek körében a másodállással rendelkezők aránya jóval alacsonyabb, ám a korábban (az adatfelvételt megelőző években) mellékállással rendelkezők figyelembe vételével ez az érték esetükben is meghaladja a 40%-ot. A Bolyai nyertesek körében mindössze 26% azok aránya, akik fokozatszerzésük óta semmilyen állandó, időszakos vagy alkalmi jövedelmet biztosító mellékállással nem rendelkeztek. A fiatal kutatók esetében jellemző, hogy a kor előrehaladtával növekszik a mellékállással rendelkezők aránya (*Fiatal kutatók 2018 18. oldal*), míg a Bolyai nyertesek körében épp ellenkező tendencia figyelhető meg (ld. 2. ábra).

A másodállások tekintetében mind a Bolyai nyertesek, mind a fiatal kutatók esetében is számottevő eltérések tapasztalhatók tudományterületek szerint.

11. táblázat: Másodállással rendelkezők aránya nagy tudományterületenként

Tudományterületek	Max. 45 éves Bolyai nyertesek	Fiatal kutatók
Matematika és természettudományok	17,1%	33,6%
Élettudományok	12,7%	36,0%
Bölcsészet- és társadalomtudományok	23,4%	54,6%

A táblázat adataiból kitűnik, hogy mindkét megkérdezetti körből a bölcsészet- és társadalomtudomány képviselői vállalnak legnagyobb arányban másodállást. A másodállások – jellegüket tekintve – a legtöbb esetben közel állnak a kutatók főállásban végzett tevékenységéhez. A Bolyai nyertesek és a fiatal kutatók körében egyaránt a kutatásokban való részvétel, szakmai

tanácsadás és egyetemi oktatási tevékenység a leggyakoribb másodállásban folytatott tevékenység, a más jellegű tevékenységek aránya elenyésző.

8. Külföldi tapasztalatszerzés

A külföldi tapasztalatszerzés kérdésében csak áttételesen lehet a két vizsgált csoportot – a Bolyai nyerteseket és a fiatal kutatókat – összehasonlítani, mivel a két felmérés nem ugyanazokat a kérdéseket tette fel e jelenség vizsgálatakor. Mivel azonban igen fontos kérdésről van szó, ezért szükség van a vizsgált csoportok jellemzésére e tekintetben.

A külföldi tapasztalatszerzés a kutatói szférában igen nagy jelentőséggel bír, mivel az nagymértékben segítheti a hazai kutatói szféra fejlődését, mind egyéni, mind szervezeti szinten. Mindezek ellenére a fiatal kutatók mindössze 40%-a rendelkezik jelentősebb (legalább 3 hónapos) külföldi kutatási tapasztalattal. Körükben a kor előrehaladtával természetesen növekszik a külföldön tapasztalatot szerzők aránya, illetve nemek szerinti eltérés is kimutatható (a férfiak 45,6%-a, a nők 32,5%-a rendelkezik külföldi tapasztalattal). Külföldi tapasztalatszerzés tekintetében az egyes tudományterületek is jelentősen különböznek egymástól (*Fiatal kutatók 2018* 29. oldal, 5. ábra).

A Bolyai nyertesek esetében a külföldi tapasztalatszerzés három színterét különítettük el:

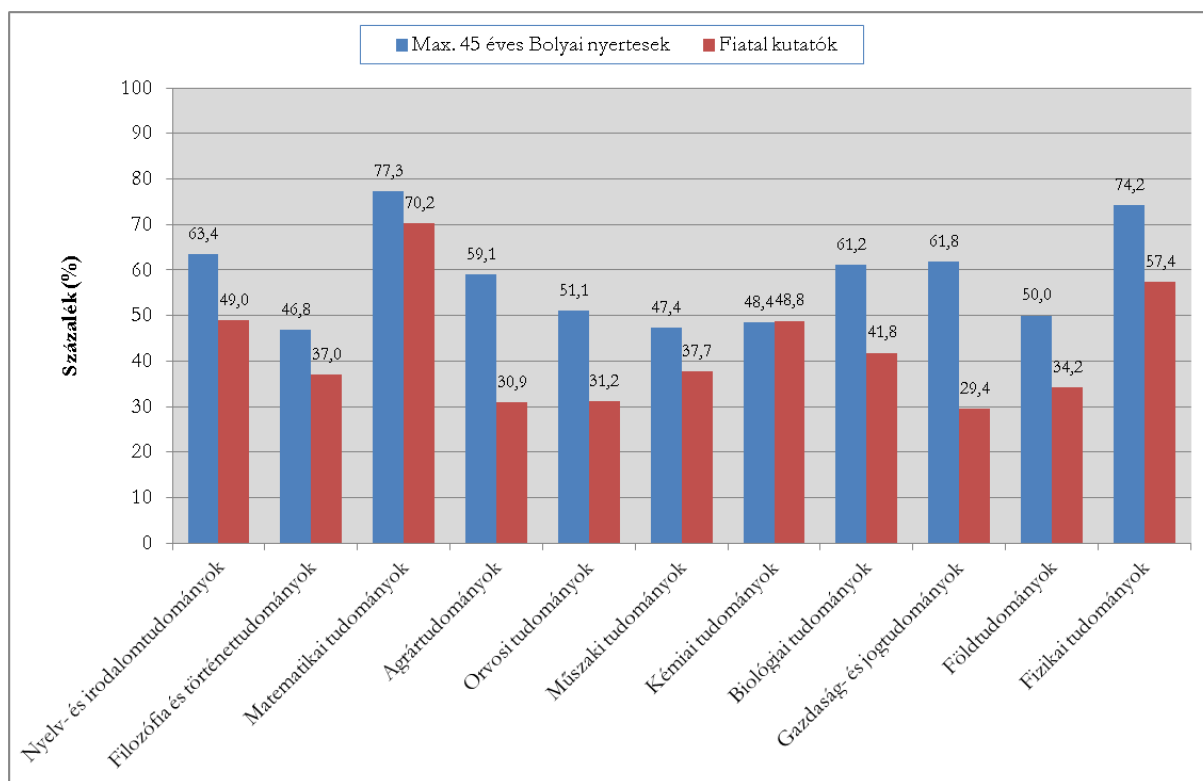
- Külföldi tapasztalatszerzés tanulmányi idő alatt (munka és/vagy képzés doktori fokozatszerzésig)
- Külföldi főállású munkahely (jelenlegi vagy korábbi), külföldi másodállás
- Pályázat útján elnyert külföldi ösztöndíj doktori fokozatszerzést követően

A maximum 45 éves (az adatfelvétel idején magyarországi főállású munkahelyen dolgozó) Bolyai nyertesek 56,7%-a rendelkezik legalább néhány hónapos külföldi tapasztalattal; ezen belül az egyes kategóriák átfedésben vannak, tehát aki tanulmányi ideje alatt kutatott külföldön, az a későbbiek során nagyobb eséllyel fog munkát vállalni vagy ösztöndíjat elnyerni egy másik országban. Az életkori csoportokat vizsgálva megállapítható, hogy a maximum 35 éves Bolyai nyertesek körében az átlaghoz képest még némileg alacsonyabb a külföldi tapasztalattal rendelkezők aránya (48,1%), az idősebb korosztályok esetében ez az érték mérsékelten emelkedik (36-40 évesek: 53,6%; 41-45 évesek: 59,4%). A nemek közti különbség – szemben a fiatal kutatók jelentős eltéréseivel – nem áll fenn e téren: a férfiak 56,9%-a és a nők 56,5%-a számolt be legalább néhány hónapos külföldi kutatói tapasztalatról. (A fiatal kutatónőkhöz képest a Bolyai nyertes nők jóval magasabb értéke azzal magyarázható, hogy már tanulmányaik során, illetve később is tudatosan készültek a kiemelkedő kutatói szerepre, ami együtt járt különböző külföldi ösztöndíjak elnyerésével és tanulmányutakon való részvétellel. Emellett – ahogy majd a 10. pontban látjuk – a Bolyai nyertes nők esetében még a kutatói átlaghoz képest is későbbre tolódik a gyermekvállalás, ami szintén elősegíti a külföldi tapasztalatszerzést a 40 év alatti korcsoportban (kisgyermekkel ez nyilván jóval komplikáltabb lenne).

A külföldi kutatói tapasztalattal rendelkező Bolyai nyertesek aránya nagy tudományterületenként szinte alig különbözik (matematika és természettudományok: 58,2%; élettudományok: 56,8%; bölcsész- és társadalomtudományok: 55,5%), az egyes konkrét területek vizsgálata ugyanakkor –

alacsony elemszámok mellett! – nagyobb különbségeket mutat a Bolyai nyertesek mellett a fiatal kutatók körében is.

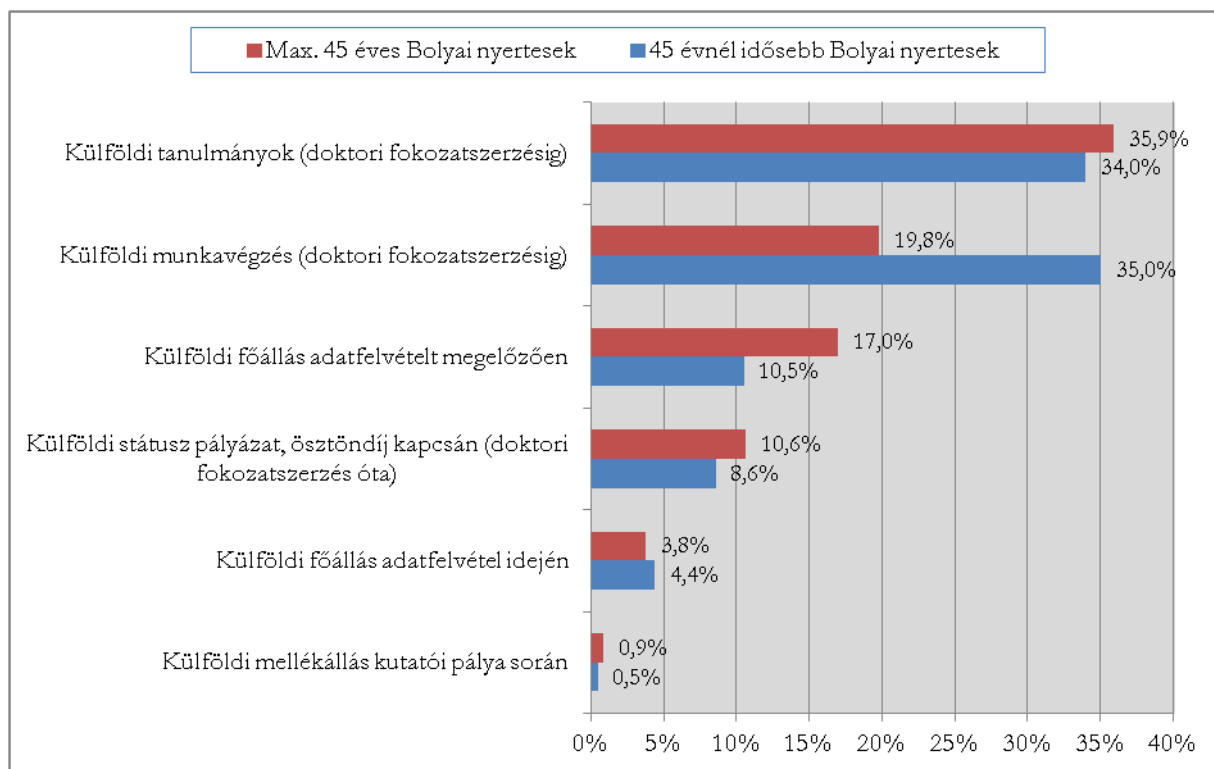
3. ábra: Külföldi tapasztalattal rendelkezők aránya tudományterületenként

Mind a Bolyai nyertesek, mind a fiatal kutatók közül a matematikai, illetve a fizikai tudományok képviselői azok, akik a legnagyobb arányban rendelkeznek külföldi (kutatási) tapasztalattal. Az egyes tudományterületek esetében a fiatal kutatók 29-70%-a, a maximum 45 éves Bolyai nyertesek 47-77%-a volt külföldön legalább néhány hónapot kutatási céllal. Akad olyan tudományterület, ahol a két vizsgált csoport között kisebb (pl. kémiai tudományok; ez esetben a fiatal kutatók körében mért arány néhány tized százalékponttal magasabb), illetve nagyobb (pl. gazdaság- és jogtudományok) a különbség e tekintetben.

A Bolyai nyertesek esetében a külföldi tapasztalatszerzés több lehetséges módját vizsgáltuk meg (ld. a fenti felsorolást). E tapasztalatszerzési módok igen változatos gyakorisággal fordulnak elő a maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében – leginkább a kutatói pálya első (doktori fokozatszerzésig terjedő) szakaszára jellemző nagyobb arányban a külföldi tapasztalatszerzés.

4. ábra: Külföldi tapasztalatszerzés módjai és gyakorisága a Bolyai nyertesek körében

A maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében a külföldi tapasztalatszerzés leggyakoribb módjaként a más országokban folytatott tanulmányok jelennek meg (35,9%). Szintén fontos tapasztalatszerzési mód a külföldi munkavállalás, főként szintén a kutatói pálya elején, a doktori fokozat megszerzését megelőzően. Az adatfelvétel idején külföldi főállású munkahellyel a maximum 45 éves Bolyai nyertesek 3,8%-a, a 45 év felettiak 4,4%-a rendelkezett. (Megjegyzés: az adatfelvétel idején külföldi munkahelyen dolgozó korábbi Bolyai nyertesek tényleges aránya ennél valamivel magasabb lehet, mivel esetükben nehezebb volt a kutatásban való részvételhez elengedhetetlen valid elérhetőséget megtalálni.)

A fiatal kutatók felmérés eleve csak a hazai munkahellyel rendelkezőkre fókuszált, így a külföldön dolgozó fiatal kutatók arányáról pontos képet nem kapunk. A válaszok feldolgozása során 39 kérdőívet (az összes válaszadó 2,2%-a) hagytak figyelmen kívül azért, mert kitöltőjük külföldön dolgozott az adatfelvétel idején (*Fiatal kutatók 2018 7. oldal*), de feltételezhető, hogy a tényleges arány ennél jóval magasabb.

Mivel a külföldi tapasztalatszerzés egyes módzatai – illetve az ezekben érintett csoportok – csak részben fedik át egymást, ezért a külföldi tapasztalattal rendelkezők összesített csoportja a Bolyai nyertesek több mint felét (az adatfelvétel idején hazai főállású munkahellyel rendelkezők 56,7%-át, az összes fiatal Bolyai nyertes 57,9%-át, a 45 évnél idősebb Bolyai nyertes 61,7%-át) teszi ki (ld. feljebb).

9. Külföldre távozás

Az adatfelvétel idején a Bolyai nyertesek alig 4-5%-a dolgozott külföldön (bár ez az érték valójában kissé magasabb lehet, ld. *előző bekezdés*), de ha a külföldi munkavállalást, mint lehetséges alternatívát vizsgáljuk, már más a helyzet. A valószínűsített/valószínűsíthető jövőbeli külföldre távozás jelenti ugyanis a tényleges problémát. E kérdésre mindkét vizsgálat kitért, de más-más módszerrel, így az eredmények *közvetlenül* nem összehasonlíthatóak, a külföldre távozás mint lehetőség ugyanakkor olyan probléma, ami mindenképpen említést érdemel.

A fiatal kutatók felmérés nyolcfokozatú skálával kísérli meg a valószínűsített jövőbeli külföldre távozás mértékét bemutatni, és arra kérdez rá, hogy a válaszadó mennyire tartja valószínűnek, hogy 5 év múlva külföldön fog élni és dolgozni. Az összes válaszadó skálapontszám-átlaga 3,72 (1: egyáltalán nem valószínű; 8: nagyon valószínű) (*Fiatal kutatók 2018 30. oldal*). Ez gyenge-közepes valószínűséget jelez: annak a veszélye nem áll tehát fenn, hogy a fiatal kutatói korosztály külföldre távozása drasztikus mértéket öltson, ám az előfordulhat, hogy sok tehetséges fiatal kutató elhagyja az országot, kedvezőbb kutatási körülményeket és anyagi megbecsültséget keresve – ezek ugyanis a legfontosabb motivációs tényezők a fiatal kutatók felmérés eredményei alapján (*Fiatal kutatók 2018 31. oldal, 6. ábra*). A külföldre távozást a legfiatalabb korosztály (30 év alattiak) tartják a legvalószínűbbnek. Tudományterületi különbségek *viszonylag* csekélyek (*Fiatal kutatók 2018 30-31. oldal*).

A Bolyai nyerteseket célzó felmérés során arra a kérdésre kellett válaszolniuk a megkérdezetteknek, hogy munkahelyváltás esetén Magyarországon vagy külföldön kívánnának elhelyezkedni. Mivel viszonylag csekély volt az aránya a munkahelyváltást tervezőknek, ezért az esetleges külföldre távozásra vonatkozó kérdésre csak kevesen válaszoltak (alacsony elemszám). A Magyarországon főállással rendelkező maximum 45 éves Bolyai nyertesek 17%-a tervez a közeljövőben (maximum 1-2 éven belül) munkahelyet váltani, közülük 53% külföldön keresne munkát. Önmagában nem jelentős létszám a fiatal Bolyai nyertesek halmazán belül (összesen 68 fő), ám az figyelemreméltó, hogy munkahelyváltás esetén a megkérdezettek több mint fele nem egy újabb hazai munkahelyen próbálkozná, hanem külföldre távozna. Érvényes ez – nem biztos, hogy ugyanilyen arányban – azokra is, akik nem önszántukból, hanem kényszerűségből hagyják ott/veszítik el munkahelyüket. Így a külföldre távozás potenciálisan jóval több Bolyai nyertest (általánosítva: kutatót) érint, mint amennyi a felmérésben konkrétan megjelenik.

A külföldre távozási hajlandóságban jelentős tudományterületi eltérések nem tapasztalhatók (az alacsony elemszámok miatt csak az eltérés nagyságrendjét vizsgáltuk). Jelentősebb különbség mutatkozik ugyanakkor életkor (a maximum 45 évesek és a 45 évnél idősebbek összehasonlításában) és a kérdezett neme szerint. A munkahelyváltási szándék, és ezzel összefüggésben a külföldre távozás, mint lehetőség is jóval inkább jellemző a fiatal Bolyai nyertesekre, illetve a férfiakra (tehát a fiatal férfiak körében a legjelentősebb a külföldre távozási hajlandóság).

12. táblázat: Munkahelyváltási és valószínűsített külföldre távozási hajlandóság életkor és a válaszadók neme szerint a hazai főállással rendelkező Bolyai nyertesek körében

Csoportok	Munkahelyváltási hajlandóság	Külföldre távozási hajlandóság (munkahelyváltók körében)
Max. 45 éves Bolyai nyertesek	17,0%	53,0%
45 évnél idősebb Bolyai nyertesek	11,7%	37,8%
Bolyai nyertes férfiak (max. 45 évesek)	18,3%	54,9%
Bolyai nyertes nők (max. 45 évesek)	13,0%	46,7%

10. Családi állapot és gyermekvállalás

A két kutatás megkérdezettjeinek családi állapot szerinti megoszlása némileg eltér, aminek az a magyarázata, hogy a Bolyai kutatás válaszadóinak átlagéletkora magasabb.

13. táblázat: Családi állapot

Családi állapot	Max. 35 éves Bolyai nyertesek*		36-40 éves Bolyai nyertesek		41-45 éves Bolyai nyertesek		Fiatal kutatók 2018 felmérés válaszadói	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
Házias	59,1% (13 fő)	33,3% (2 fő)	82,6% (95 fő)	62,8% (27 fő)	82,7% (153 fő)	72,5% (58 fő)	62,1%	55,7%
Élettársi kapcsolatban él	13,6% (3 fő)	33,3% (2 fő)	4,3% (5 fő)	2,3% (1 fő)	7,0% (13 fő)	10,0% (8 fő)	20,0%	24,7%
Elvált	4,5% (1 fő)	0,0% (0 fő)	4,3% (5 fő)	11,6% (5 fő)	3,2% (6 fő)	5,0% (4 fő)	Nincs ilyen kategória	Nincs ilyen kategória
Egyedülálló	22,7% (5 fő)	33,3% (2 fő)	8,7% (10 fő)	23,3% (10 fő)	7,0% (13 fő)	12,5% (10 fő)	17,9%	19,6%
ÖSSZESEN	100,0% (22 fő)	100,0% (6 fő)	100,0% (115 fő)	100,0% (43 fő)	100,0% (185 fő)	100,0% (80 fő)	100,0%	100,0%

* A legfeljebb 35 évesek esetében alacsonyok az elemszámok (főként a nők körében), ezért az e csoportra vonatkozó százalékos értékek csak tájékoztató jellegűek.

Mindkét kutatás eredményei azt mutatják, hogy a nők (női kutatók) később vagy – kisebb részben – egyáltalán nem házasodnak meg. Ha csak az egyedülállók arányát vizsgáljuk (a házasokat és az élettársi kapcsolatban élőket egy kategóriának tekintve), megállapíthatjuk, hogy a fiatal kutatók körében kisebb, a Bolyai nyertesek esetében nagyobb a nemek szerinti eltérés e tekintetben. Tovább árnyalja a képet, ha külön is megvizsgáljuk a Bolyai nyertesek két nagyobb létszámú életkori csoportját. A férfiak körében gyakorlatilag nincs eltérés a házasok (élettársi kapcsolatban élőkkel összevonva), valamint az egyedülállók arányában a két korcsoport tekintetében (házasok+élettársi kapcsolatban élők aránya a 36-40 évesek körében 86,9%, a 41-45 évesek körében 89,7%; az egyedülállók aránya a 36-40 éves korcsoportban 8,7%, a 41-45 évesek esetében 7,0%), a nők esetében ugyanakkor jelentős eltérés mutatható ki a két korcsoport között (a 36-40 éves nők körében a házasok+élettársi kapcsolatban élők aránya 65,1%, a 41-45 évesek között 82,5%; az egyedülállók aránya a 36-40 éves korcsoportban 23,3%, a 41-45 évesek esetében 12,5%). Megfigyelhető tehát valamilyen mértékű kiegyenlítődés a házasok (plusz élettársi kapcsolatban élők) arányában az életkor növekedésével, ugyanakkor a férfiak „előnye” kisebb mértékben, de megmarad. (Összehasonlításképpen: a 45 évnél idősebb Bolyai nyertesek körében sem tűnik el a különbség a két nem viszonylatában.)

A gyermekvállalás és a kutatói karrier összeegyeztethetőségének vagy össze nem egyeztetettségének kérdése az utóbbi időben központi témává vált. Az általános vélekedés az, hogy az alapvetően lineáris kutatói életpályán való előrejutás, az egyes mérföldkövek elérése gyermeknevelés mellett szinte lehetetlen (vagy legalábbis igen nehéz), s e nehézség elsősorban (de nem kizárólagosan) a női kutatókat érinti. A gyermekvállalás és kutatói karrier összeegyeztethetőségének témáját az MTA is kiemelt feladatként kezeli: próbálja különböző programok, ösztöndíjak, támogatások segítségével támogatni a gyermeket nevelő kutatónőket.

14. táblázat: Gyermekvállalás

Gyermekvállalás	Max. 35 éves Bolyai nyertesek*		36-40 éves Bolyai nyertesek		41-45 éves Bolyai nyertesek		Fiatal kutatók 2018 felmérés válaszadói	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
Gyermektelen	52,4% (11 fő)	83,3% (5 fő)	18,9% (21 fő)	39,5% (17 fő)	19,5% (34 fő)	20,0% (16 fő)	44,9%	51,8%
Egy vagy két gyermeke van	23,8% (5 fő)	16,7% (1 fő)	55,9% (62 fő)	44,2% (19 fő)	50,0% (87 fő)	60,0% (48 fő)	40,0%	37,4%
Három vagy több gyermeke van	23,8% (5 fő)	0,0% (0 fő)	25,2% (28 fő)	16,3% (7 fő)	30,5% (53 fő)	20,0% (16 fő)	15,1%	10,8%
ÖSSZESEN	100,0% (21 fő)	100,0% (6 fő)	100,0% (111 fő)	100,0% (43 fő)	100,0% (174 fő)	100,0% (80 fő)	100,0%	100,0%

* A legfeljebb 35 évesek esetében alacsonyak az elemszámok (főként a nők körében), ezért az e csoportra vonatkozó százalékos értékek csak tájékoztató jellegűek.

A fiatal kutatók felmérés adatai azt mutatják, hogy az életkor előrehaladtával kiegyenlítődik a gyermekvállalás aránya, illetve az átlagos gyermekszám a nemek viszonylatában. Ennek megfelelően a gyermekvállalás aránya a legfiatalabb korosztályban (30 éves kor alatt) nem mutat jelentősebb nemek szerinti eltérést, majd a kor előrehaladtával (a 31-35 évesek körében) a férfiak előnybe kerülnek e téren (magasabb köztük a gyermeket nevelők aránya, magasabb az átlagos gyermekszám), de 35 év felett ez a különbség ismét mérséklődni látszik gyermekvállalás gyakorisága és gyermekszám tekintetében (*Fiatal kutatók 2018 8-9. oldal*). A Bolyaisok körében is megfigyelhető a kor előrehaladtával ez a kiegyenlítődség, csak később – a 36-40 évesek esetében a nők között jóval nagyobb az aránya a gyermekteleneknek (39,5%), mint a férfiak között (18,9%), a 41-45 évesek csoportjában ugyanakkor ez az arány kiegyenlítődik. Ez arra utal, hogy a Bolyai ösztöndíjat elnyerő kutatónők még a „kutatónői átlaghoz” képest is késleltetik a gyermekvállalás időpontját (lehet, hogy épp a Bolyai ösztöndíj utáni időszakra). A gyermekvállalás későbbre tolódása a Bolyai nyertes kutatónők esetében alacsonyabb gyerekszámot eredményez: bár a 41-45 éves korosztályban a gyermeket nevelők aránya nemenként azonos, ugyanakkor a legalább három gyermekesek aránya a korcsoporton belül a férfiak esetében 30,5%, a nők körében 20,0%. (A gyermekek számában mutatkozó nemek szerinti különbség a 45 éves kor feletti csoportban sem egyenlítődik ki a Bolyai nyertesek között.)

Egy megjegyzés: a gyermekvállalás alakulásában és gyermekszámban megfigyelhető nemek közötti különbségeket árnyalhatja a házasság és élettársi kapcsolatban élők aránya. Mivel a Bolyai nyertesek között kimutatható, hogy a nők körében alacsonyabb ez az érték (ld. 13. táblázat), ezért érdemes körükben ezt a csoportot (házasság és élettársi kapcsolatban élők) külön is megvizsgálni. (Az elváltakat ez esetben figyelmen kívül hagyjuk, mivel ebből a családiállapot-státuszból a gyermekvállalás alakulására nem lehet következtetni.)

15. táblázat: Gyermekvállalás a házasság és élettársi kapcsolatban élők körében

Gyermekvállalás*	36-40 éves Bolyai nyertesek		41-45 éves Bolyai nyertesek	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
Gyermektelen	6,2% (6 fő)	25,0% (7 fő)	11,7% (18 fő)	10,6% (7 fő)
Egy vagy két gyermeke van	64,6% (62 fő)	53,6% (15 fő)	53,9% (83 fő)	66,7% (44 fő)
Három vagy több gyermeke van	29,2% (28 fő)	21,4% (6 fő)	34,4% (53 fő)	22,7% (15 fő)
ÖSSZESEN	100,0% (96 fő)	100,0% (28 fő)	100,0% (154 fő)	100,0% (66 fő)

* A legfeljebb 35 évesek esetében alacsony az elemszámok, ezért ezt a csoportot a táblázatban nem tüntettük fel.

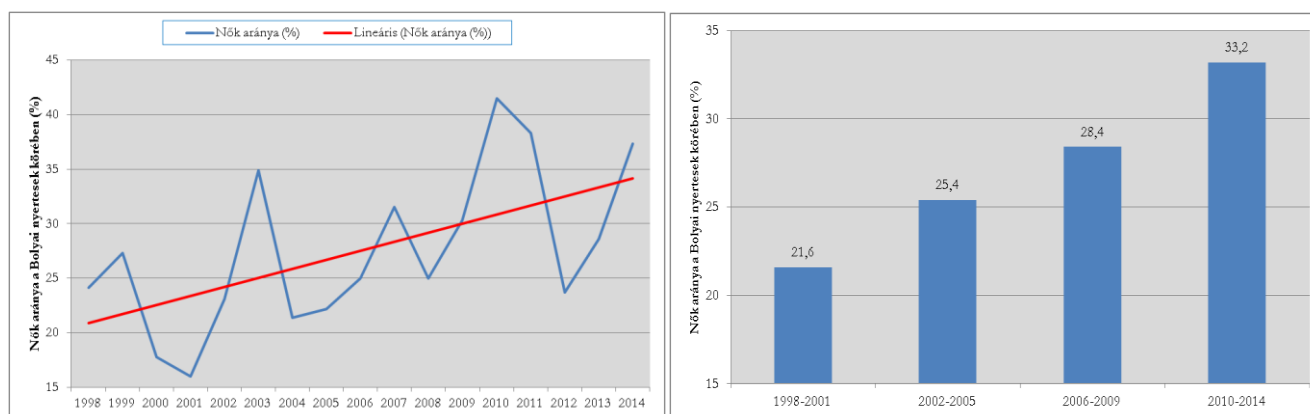
Bár a viszonylag alacsony elemszámok miatt nem tekinthető szignifikáns eltérésnek, azonban megemlítendő, hogy ha a gyermekvállalást csak a házasság és élettársi kapcsolatban élők körében vizsgáljuk, ez esetben a 41-45 éves korosztályban már a nők körében kisebb (minimális mértékben) a gyermektelenek aránya, viszont a sokgyermekesek (három vagy több gyerek) aránya továbbra is a férfiak körében magasabb (jelentősen).

11. Kutatói sikeresség

A kutatói sikeresség több dimenziója különíthető el – ösztöndíjak, szakmai díjak elnyerése, magasan jegyzett publikációk, kiterjedt és produktív szakmai kapcsolatrendszer, munkahelyi előléptetés, stb. Ebből jelen esetben a különféle ösztöndíjak, szakmai díjak elnyerésére rendelkezünk adatokkal, ám ezek számszerűsítve csak a Bolyai nyertesek vonatkozásában állnak rendelkezésünkre. A fiatal kutatók felmérése is foglalkozik ugyanakkor e témával, a nemek közti különbségek kontextusában: a problémafelvetés lényege, hogy a nők több pályázati konstrukció esetében is alulreprezentáltak, bár a felmérés megállapítása szerint az nem minden esetben dönthető el egyértelműen, hogy eleve kisebb arányban pályáznak a női kutatók az adott támogatás elnyerésére, vagy alacsonyabb a nyereségi arány a körükben. Azt ugyanakkor megállapítja a fiatal kutatókkal foglalkozó felmérés, hogy a Bolyai ösztöndíj esetében a női kutatók pályázási aránya és a női nyertesek aránya nagyjából megegyező volt, ami jelzi, hogy az ösztöndíj odaítélése során nem történt hátrányos megkülönböztetés a nőkkel szemben (*Fiatal kutatók 2018 39. oldal*).

A Bolyai felmérés válaszadóinak nemek szerinti megoszlásában a nyereségi éve szerint viszonylag jelentős különbségeket találunk. Mivel a válaszadók nagyjából megfelelően reprezentálják a Bolyai nyertesek alapsokaságát, ezért az egyes évek konkrét adatait nem, de a tendenciát az összes Bolyai nyertesre érvényesnek tekinthetjük.

5. ábra: Nők aránya a Bolyai nyertesek körében (1998-2014)

A Bolyai ösztöndíj első néhány évében (1998-2001) tapasztalható, átlagosan 21,6%-ról a nők aránya a 2010-2014 közötti időszakra 33,2%-ra növekedett. Hangsúlyozandó, hogy ez a válaszadók körében tapasztalható nemek szerinti arány, de mivel a kutatás kérdőívét kitöltők nagyjából megfelelően reprezentálják a Bolyai nyertesek teljes halmazát, ezért a tendencia – ahogy azt már említettük – a Bolyai nyertesekre általánosan érvényesnek tekinthető. A nők arányának növekedése nem azt jelzi, hogy korábban a nők kisebb arányban nyertek a beadott Bolyai pályázataikkal, hanem azt mutatja, hogy az idő előrehaladtával megnőtt a kutatónők pályázási hajlandósága. Itt jegyzendő meg, hogy amennyiben elfogadjuk a Fiatal kutatók felmérés adatait a teljes vizsgált csoport (maximum 45 éves kutatók) nemek szerinti megoszlására vonatkozóan, akkor ezen arány segítségével megkapjuk azt az értéket, melyet a nők arányának el kellene érnie az egyes – fiatal kutatóknak kiírt – pályázatok (pl. Bolyai ösztöndíj) megpályázói és elnyerői körében teljes esélyegyenlőség esetén. Ez az arány nagyjából 40% (*Fiatal kutatók 2018 7. oldal*).

Mivel a nyeresi év és a pályázó életkora nem függ össze determinisztikusan (egy adott évben viszonylag széles életkori spektrumon elhelyezkedő kutatók pályázhatnak), ezért megfigyelhető egy olyan jelenség, miszerint a nők pályázási évek előrehaladtával tapasztalható aránybeli növekedése nem feltétlenül tükröződik a Bolyai nyertesek kor szerinti megoszlásában. Tehát nem állapítható meg szignifikáns különbség a nők arányában a maximum 45 éves és 45 éve feletti Bolyai nyertesek körében (maximum 45 évesek: 28,7%; 45 év feletti: 26,8%).

A Bolyai ösztöndíj egyik deklarált célja, hogy felkészítse a kutatókat az MTA doktora cím elnyerésére. Mivel e címet a Bolyai felmérésben részt vevők átlagosan 8-9 évvel a támogatás elnyerését követően szerzik meg (*Bolyai 2017 98. oldal*, illetve *SZIGETI 2015*), ezért feltételezhető, hogy a jelen elemzés keretei közt vizsgált csoportban igen alacsony lesz az arányuk. Vizsgálható ugyanakkor a későbbi pályázási szándék alakulása.

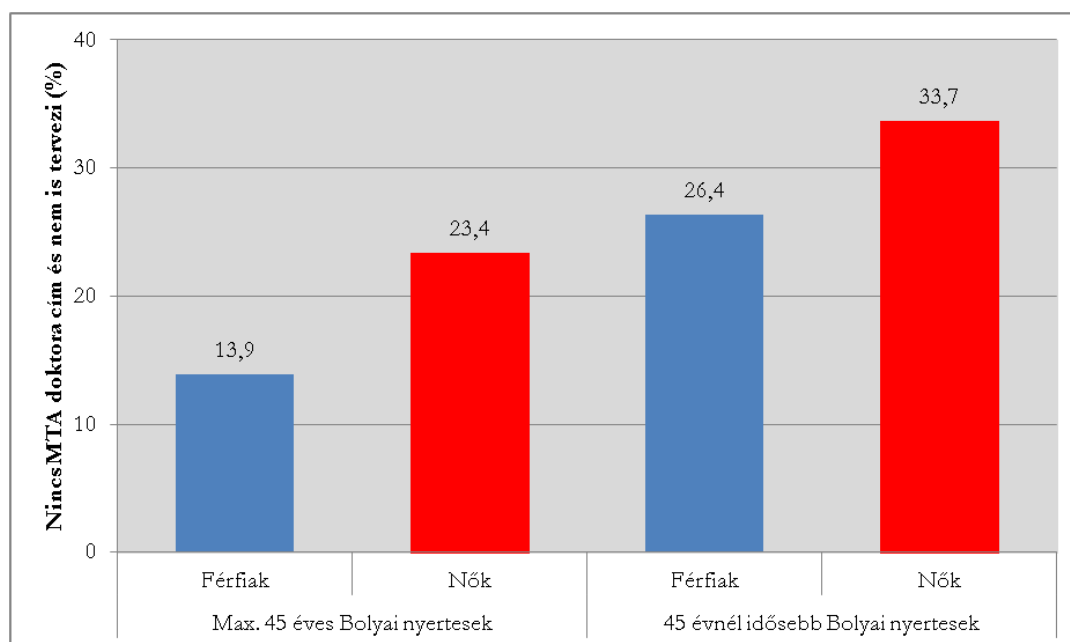
16. táblázat: Az MTA doktora címmel rendelkezők aránya, illetve a cím megszerzésével kapcsolatos attitűdök alakulása korcsoportonként a Bolyai nyertesek körében

Csoportok	Maximum 45 éves Bolyai nyertesek	45 évnél idősebb Bolyai nyertesek
MTA doktora címmel rendelkezik	5,1% (23 fő)	24,4% (102 fő)
MTA doktora címmel nem rendelkezik	94,9% (431 fő)	75,6% (316 fő)
Akik még nem rendelkeznek az MTA doktora címmel:		
Tervezik a cím megszerzését	83,3% (359 fő)	71,5% (226 fő)
Nem tervezik a cím megszerzését	16,7% (72 fő)	28,5% (90 fő)

A maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében alacsony ugyan az MTA doktora címmel rendelkezők aránya (5,1%), de a válaszadók összességében elkötelezettek a cím megszerzése iránt. Ebben az életkori csoportban mindössze 16,7% az aránya azoknak, akik még nem rendelkeznek a címmel és nem is tervezik annak megszerzését, a 45 évnél idősebbek körében ez az arány némileg magasabb (28,5%).

Az MTA doktora cím megszerzése kapcsán is jelentős nemek közötti eltérések állapíthatók meg. Mivel a címet birtoklók száma alacsony, ezért ehelyett azok arányát hasonlítjuk össze különböző csoportokban, akik nem rendelkeznek a címmel és nem is tervezik annak megszerzését.

6. ábra: MTA doktora címmel nem rendelkező és a cím megpályázását sem tervezők aránya korcsoportonként és nemek szerint a Bolyai nyertesek körében

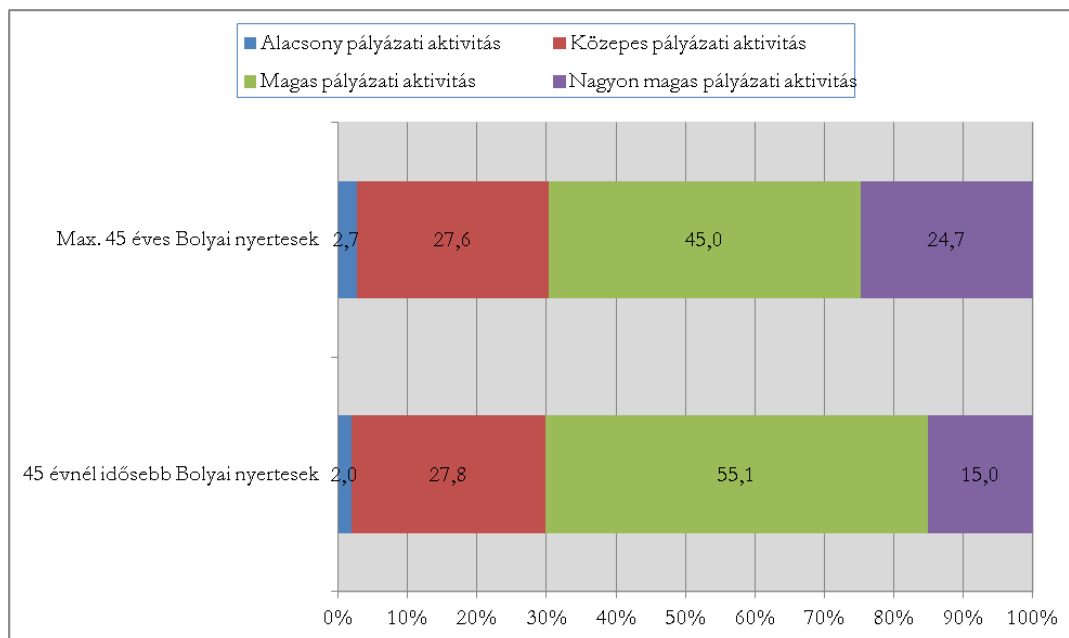

Az összehasonlítás jól mutatja a nemek szerinti különbségeket: mindkét vizsgált nagy korosztály esetében magasabb a nők körében azok aránya, akik nem fognak megpróbálkozni az MTA doktora cím megszerzésével. Ez a jelenség beleillik abba a folyamatba, hogy a diplomásokon belüli női túlsúlytól a kutatói életpálya egyes állomásain végigmenve a nők aránya fokozatosan csökken, egészen odáig, hogy az akadémikusok körében az már csak néhány százalékra tehető. E

jelenség ellen az Akadémia az utóbbi időben nagy erővel küzd. Egy példa erre: a 14 év alatti gyermeket nevelő nők (illetve gyermeküket egyedül nevelő férfi kutatók) számára írt ki az Akadémia egy új pályázatot, melynek deklarált célja, hogy az érintettek – tehát elsősorban a gyermeket nevelő női kutatók – a támogatás segítségével több időt tudjanak kutatásukra fordítani, így nagyobb eséllyel nyerjék el/pályázzák meg az MTA doktora címet. (A pályázóknak vállalniuk kell, hogy a támogatás elnyerése esetén a támogatási idő leteltét követően egy éven belül megpályázzák az MTA doktora címet.)

A felmérésben vizsgált Bolyai nyertesek túlnyomó többségére magas pályázati aktivitási szint jellemző. Ez azt jelenti, hogy mind az elérhető hazai, mind külföldi (nemzetközi) támogatásokra aktívan pályáznak. A pályázási aktivitást egy négyfokozatú skála segítségével vizsgáltuk, mely az eddigi (kutatói) életpálya egyes állomásaira vonatkoztatva vizsgálta a pályázási hajlandóságot (a mutatóról bővebben: *Bolyai 2017 71. oldal*).

7. ábra: Pályázati aktivitás a Bolyai nyertesek körében, korcsoportonként

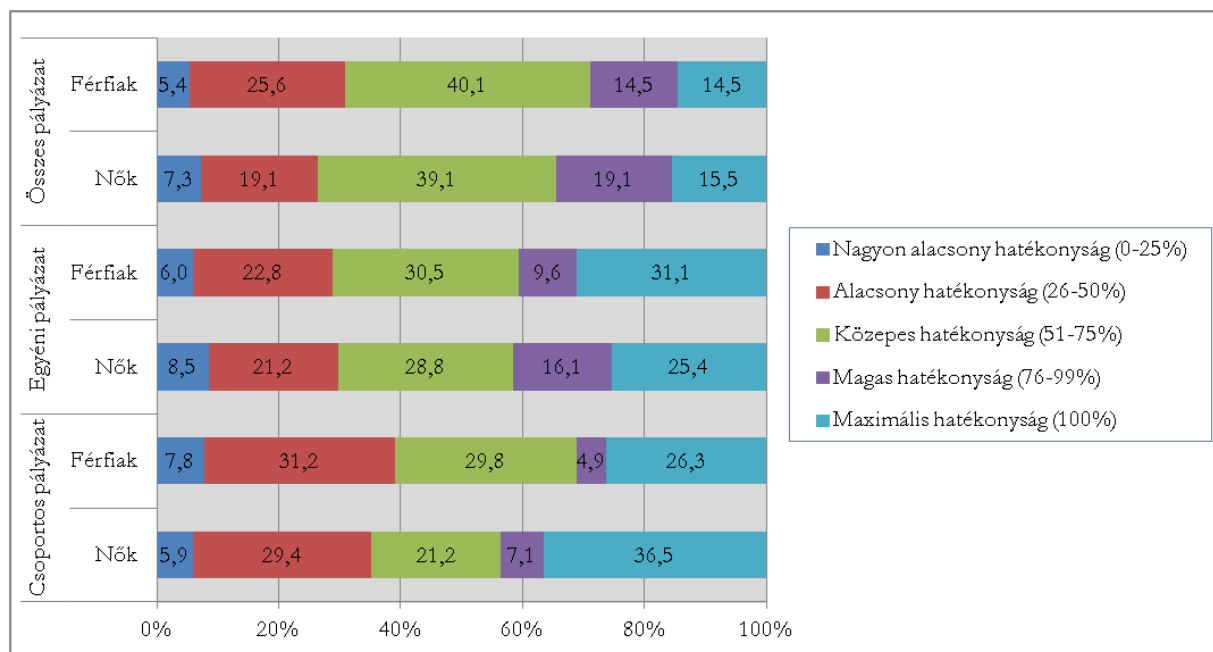
Jelentős eltérés ugyan nem figyelhető meg a maximum 45 éves és a 45 év feletti csoportok esetében, de az mindenképp figyelemreméltó, hogy a kutatói pályán rövidebb időt eltöltő fiatalabb korcsoport esetében számottevően magasabb az aránya a nagyon magas pályázási aktivitással rendelkezők csoportjának. Ebbe a csoportba azok a válaszadók tartoznak, akik graduális egyetemi képzésük során, doktori képzésük során és a doktori fokozat megszerzése után egyaránt nyújtottak be kutatási pályázatot. (A doktori fokozat megszerzése utáni pályázási hajlandóság kétszeres súllyal került beszámításra az aktivitási mutató kialakítása során.) Hasonló különbségek figyelhetők meg a férfi, illetve női kutatók között: az alacsonyabb pályázati aktivitás kategóriákban nincs számottevő különbség a két nem között, ugyanakkor a legmagasabb aktivitási szintet jelentő kategória a férfiak körében szignifikánsan magasabb aránnyal jelenik meg (nagyon magas pályázási aktivitás a férfiak 27,2%-ra, illetve a nők 18,8%-ra jellemző).

A pályázási sikerességben (elnyert pályázatok aránya az összes benyújtott pályázat közül) a fiatal és az idősebb Bolyai nyertesek között nincs számottevő különbség. Amennyiben a szűkebb célcsoportot, tehát a maximum 45 éves Bolyai nyerteseket vesszük figyelembe, úgy megállapítható, hogy az *összes* benyújtott (egyéni és csoportos) pályázatra vonatkoztatva a sikerességi arány nagyjából 65%-os. A pályázási hatékonyságban a férfi és női kutatók között jelentősnek mondható különbség nem figyelhető meg – kisebb mértékben hatékonyabbak a nők (66,6%-os sikerességi arány), mint a férfiak (64,0%-os sikerességi ráta).

A pályázati sikerességről kialakított képet némileg árnyalja, ha csak az *egyéni* kutatási pályázatokat vesszük figyelembe. E tekintetben a maximum 45 éves és a 45 évnél idősebb Bolyai nyertesek esetében viszonylag csekély különbség mutatkozik (fiatalabbak: 69%-os sikerességi ráta; idősebbek: 73%-os sikerességi ráta). Ha a fiatalabb korosztályt külön vizsgáljuk, megállapítható, hogy a nemek közötti eltérés minimális (maximum 45 éves férfi Bolyai nyertesek: 69,5%-os sikerességi ráta; nők: 67,4%-os sikerességi ráta).

A *csoportos* kutatási pályázatok esetében a fiatalabb és idősebb Bolyai nyertes korcsoport között minimális különbség mutatkozik a hatékonyság terén (fiatalabbak és idősebb Bolyai nyertesek körében egyaránt nagyjából 66%-os ráta). Ha a maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében vizsgáljuk a nemek közötti eltérést, megállapítható, hogy a nők hatékonyabbak a csoportos pályázatok esetében (persze e csoportos pályázatokban nyilván férfiak is érintettek). (A maximum 45 éves Bolyai nyertes férfiak csoportos pályázatok esetében kimutatható sikerességi rátája 64,7%, a nők esetében ez az érték 70,2%.)

8. ábra: Pályázati sikeresség a maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében, nemek és pályázattípusok szerint

A megpályázott és elnyert ösztöndíjak és támogatások átlagos száma a kutatói pályán töltött idő függvényében eltér – a csoportos pályázatok terén nagyobb, az egyéni pályázatok esetében kisebb a különbség.

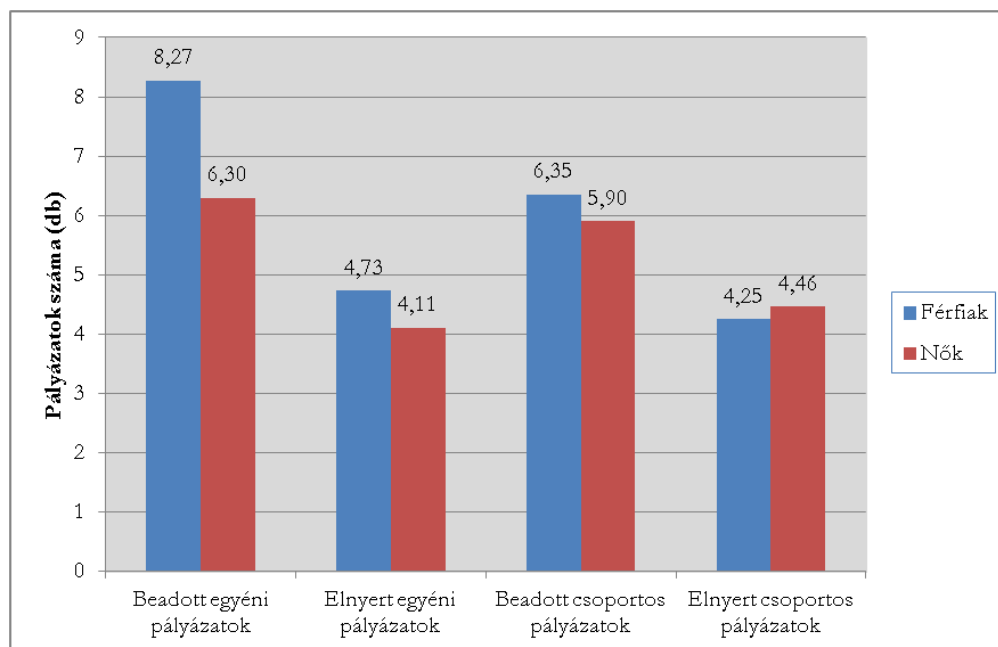

17. táblázat: *Benyújtott és elnyert pályázatok átlagos száma a Bolyai nyertesek körében korcsoportonként és pályázattípusonként*

Pályázat kategóriák	Átlagos pályázatszám (db)	
	Maximum 45 éves Bolyai nyertesek	45 évnél idősebb Bolyai nyertesek
Megpályázott egyéni támogatások	7,70	8,02
Elnyert egyéni támogatások	4,55	5,30
Megpályázott csoportos támogatások	6,21	8,77
Elnyert csoportos támogatások	4,30	5,94

Jelentősebb különbség a két korcsoport között elsősorban a csoportos pályázatok esetében figyelhető meg. Ez az eltérés természetesnek tekinthető, hiszen a 45 évnél idősebb Bolyai nyertesek az esetek döntő többségében régebb óta vannak a kutatói pályán. (A maximum 45 éves Bolyai nyertesek a doktori fokozatszerzés óta átlagosan 10 évet töltöttek a kutatói pályán, a 45 év felettiek esetében ez az érték 17 év.) Ami inkább figyelemreméltó, hogy az egyéni pályázatok esetében – főként, ami a benyújtott pályázatok számát illeti – alig fedezhető fel érdemi különbség a két korcsoport vonatkozásában. Ez utalhat arra, hogy a fiatalabb kutatók szakmai előmenetelében a különféle egyéni támogatások kiemelten fontos szerepet töltenek be. A maximum 45 éves korcsoportban férfi és női kutatók között mutatkozik némi eltérés, ám ennek mértéke és iránya az egyes pályázattípusok szerint eltérő.

9. ábra: *Benyújtott és elnyert pályázatok átlagos száma a maximum 45 éves Bolyai nyertesek körében, nemek szerint*

Jelentős eltérés a beadott egyéni pályázatok körében figyelhető meg: ez esetben a férfi kutatók által beadott pályázatok átlagos száma jóval felülmúlja a nők hasonló értékét – az elnyert egyéni pályázatokat vizsgálva már jóval csekélyebb ez a különbség. A csoportos pályázatoknál tovább

csökken a férfiak „előnye”, sőt, az elnyert csoportos támogatások esetében a női kutatók vannak (minimális) előnyben.

Külön (al-)kategóriát képviselnek a külföldi (nemzetközi) pályázatok. Egyéni vagy csoportos külföldi pályázatot az összes Bolyai nyertes 52,9 százaléka nyert el doktori fokozatszerzése óta (maximum 45 évesek: 49,5%; 45 év feletti: 54,7%). A külföldi pályázatok esetében találunk olyan támogatást, mely magyarországi kutatóhelyen is igénybe vehető, de olyanok is vannak, melyek nemzetközi mobilitással járnak.

18. táblázat: *Nemzetközi mobilitás elnyert külföldi támogatások kapcsán a Bolyai nyertesek körében*

	Nemzetközi mobilitás aránya a külföldi támogatást elnyerők körében
Maximum 45 éves Bolyai nyertesek	23,2%
45 év feletti Bolyai nyertesek	17,1%
Maximum 45 éves Bolyai nyertesek - Férfiak	27,2%
Maximum 45 éves Bolyai nyertesek - Nők	12,5%

Szembetűnő, hogy összességében ugyan a 45 év feletti Bolyai nyertesek magasabb arányban nyertek el doktori fokozatszerzésük óra nemzetközi támogatást, mint a fiatalabb korosztály, de ezek közül kisebb arányban (17,1%) találunk olyan támogatásokat, melyek külföldi kutatói státuszt, állást jelentettek számukra. A nemek szerinti különbség (a fiatalabb korosztályon belül vizsgálva) ennél jelentősebb eltérést mutat (férfiak: 27,2%; nők: 12,5%) amellet, hogy alapvetően nincs érdemi különbség a nemek viszonylatában a nemzetközi támogatások elnyerését illetően (a maximum 45 éves férfiak 50,2%-a és a nők 48,3%-a nyert el valamilyen külföldi támogatást). A külföldi kutatói státusszal járó nemzetközi ösztöndíjak gyakoriságában fennálló nemek szerinti eltérés egyértelműen jelzi, hogy a kutatónők – speciális helyzetükből adódóan (pl. családanyák) – kutatói mobilitás tekintetében kevésbé aktívak.

A fontosabb elnyert támogatások négy típusba oszthatók aszerint, hogy egyéni vagy csoportos pályázatról, illetve hazai vagy külföldi (nemzetközi) finanszírozásról van szó. A Bolyai nyertesek a hazai finanszírozású egyéni pályázatok közül legnagyobb arányban – természetesen a Bolyai ösztöndíj mellett – az OTKA pályázatokat említették a felmérés során. (Az OTKA pályázatok az egyéni és a csoportos hazai támogatások között is magas arányt képviselnek.) Az OTKA pályázatokon kívül nagyszámú egyéb pályázati konstrukció került említésre (pl. Lendület program, Magyary Zoltán Posztdoktori Ösztöndíj, Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj, stb.), ám ezek említési gyakorisága jellemzően alacsony mind a teljes megkérdezetti körben, mind a fiatal Bolyai nyertesek között. A csoportban elnyert hazai pályázatok között szintén az OTKA pályázatokat említették a válaszadók legnagyobb arányban, korcsoporttól függetlenül. Emellett jelentős arányban említették a megkérdezettek a különböző hazai kezelésű EU-s támogatásokat (TÁMOP, HEFOP, GOP, stb.) is. Az egyéni pályázatokhoz hasonlóan a csoportban elnyert támogatások köre is igen széles (pl. Jedlik Ányos Program, MTA TKI kutatócsoport pályázatok, TÉT alapítvány pályázatok, stb.), ám ezek esetében is viszonylag alacsony említési gyakoriság állapítható meg. A külföldi (nemzetközi) pályázatok tekintetében még inkább sokszínű a kép – rengeteg különböző külföldi (nemzetközi) támogatás elnyeréséről számoltak be a megkérdezettek. Az egyéni pályázatok esetében – korosztálytól függetlenül – viszonylag jelentősebb számban említették a következő támogatási konstrukciókat a válaszadók: Marie Curie grant, Humboldt

ösztöndíj, DAAD grant, ERC grant, Fulbright ösztöndíj. (Egyik sem rendelkezik 10%-nál jelentősebb említési aránnyal, csupán *relatív* gyakoriságuk számottevő.) A közös (csoportban elnyerhető) támogatások körében legnagyobb említési gyakorisággal az EU központi kutatás-fejlesztési pályázatai szerepelnek (jellemzően EU Framework Programme 6, Framework Programme 7 és Horizon 2020 pályázatok). Emellett a csoportos pályázatok között is megjelennek a Marie Curie és ERC grant-ek, illetve a kétoldalú (nemzetközi) TÉT pályázatok, valamint különböző COST pályázatok.

Az ösztöndíjak, kutatási támogatások mellett érdemes röviden megemlíteni – a kutatói sikeresség egy másik tényezőjeként – a különféle díjak, kitüntetések elnyerését is. A Bolyai nyertesek 70%-a számolt be arról, hogy eddigi pályája során elnyert valamilyen díjat, kitüntetést tudományos munkája elismeréseként; a megkérdezettek e csoportja átlagosan 2,5 hazai és 0,7 külföldi elismerésről számolt be fejenként. A 45 év alatti és feletti válaszadói kör összehasonlítása során – elsőre talán némileg meglepő módon – a fiatalabbak kisebb mértékű fölénye mutatható ki: a fiatalabb korosztály esetében 72,6%, az idősebbek körében 67,5% azok aránya, akik eddigi pályafutásuk során elnyertek valamilyen díjat, kitüntetést. (A 45 év alattiak esetében külön is megfigyelhető a díjak, kitüntetések elnyerési aránya és az életkor közötti fordított arányosság.) Az elnyert díjak, kitüntetések átlagos számában is a fiatal Bolyai nyertesek vannak előnyben, főként, ami a hazai elismeréseket illeti. (Maximum 45 évesek: 2,6 hazai és 0,7 külföldi díj/kitüntetés; 45 év felettiak: 2,1 hazai és 0,7 külföldi elismerés válaszadónként – azok körében, akik legalább egyszer részesültek díjazásban szakmai tevékenységükért.)

Hivatkozások:

A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj nyerteseinek életpályája és a támogatás megítélése. Kutatási jelentés. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Tudománypolitikai és Tudományelemzési Osztály, 2017

Fiatal kutatók Magyarországon. Felmérés a 45 év alatti kutatók helyzetéről, karrierterveiről, nehézségeiről. Kutatási jelentés. Magyar Tudományos Akadémia, 2018

Link: https://mta.hu/data/dokumentumok/fiatal_kutato_khelyzete_felmeres_eredmeny.pdf

PETŐ ANDREA: Nők a tudományban. In: Magyar Tudomány 2018/04.

SZIGETI GYULA PÉTER: A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj helye és szerepe a hazai kutatói életpálya rendszerében. In: Értékteremtés és értékközvetítés. Válogatás a Bolyai ösztöndíj 15 éves évfordulója alkalmából tartott ünnepélyes tudományos ülés előadásaiból. Magyar Tudományos Akadémia, 2015 (előadás elhangzott: Szeged, 2013. november 11.)